

A. Gergely András

AZ ÉLET TESTE, A MŰVÉSZET LELKE Sebastião Salgado kiállítása után

Idén kilenc hétig volt látható a budapesti Műcsarnokban a világ egyik legrangosabb vizuális művészenek, a fotó nemzetközi hírű-rangú mesterének nagy, korszakos tárlata, ahol az 1944-ben Brazíliában született Sebastião Salgado fotográfiai kerültek a nyilvánosság elé. GENESIS címen foglalta össze korszakos üzenetét, mely nem valamiféle fejezetcím valamely embertörténeti mítoszban, hanem szobafal méretű fekete-fehér fotók örületes barlangrajzlenyomata, korunk civilizált „ösemberének” elbeszélése 245 fejbekölíntő alkotás formájában. Olyan projekt ez, melynek nem titkolt szándéka, hogy korunk nyomasztó hatásaitól (talán még valamennyire) mentes öt földrészen, mintegy harminc expedíció során megismert bolygó-foltokat gyűjtsön mindenütt, ahol részben talán még érintetlen tájakat és élővilágot, testes és lelkes lényeket fedezhet föl. Érintetlen tájakon járt Salgado, melyek már nem érinthetetlenek az ember által, máskor pusztuló világokba világít be, melyek magukon viselik a Teremtés alanyának dögletes lenyomatait, elvadult sziklákra kapaszkodik föl, hogy rálátása lehessen a létezés mélységeire, jéghegyek közé utazik, hogy „szánkázó” pingvineket és éhezõ rozmarókat fotózzon, örökké mozgó domokdúnéket fotózzon, meg testfestõ bennszülötteket, rénszarvas-terelő nyenyec pásztorokat, ajaktányéros etióp asszonyokat, aranybányász munkásokat, háborúzó és menekülő népeket, amazóniai halászokat, esőerdőket és pusztuló szikla-erődöket örökít meg – szinte mindenütt, ahol még a Születés-Keletkezés képzete lakozik.

Lévén fényképész, talán e táj-körkép még szinte újsághírré sem méltó... Egy fotós, aki fotózik. Véletlenül kezd, huszonhat éves, mire átpillant először egy optikán. Ráébred tennivalójára, még színesben is kísérletezik. Aztán már a témakörökön is átlát. Történeket, tájakat, embereket örökít meg. Azután meg messi népek létmódját, „egzotikumokat”, alkalmiságokat. Ám erre következően belesodródik a mélységekbe. Aranybánya, környezeti konfliktusok, munkások a világ különböző tájain, olajmunkások, hajómunkások, halászok, pásztorok, eltűnőfélben meglátható létmódok. Majd a migrációk, menekülők, kiszolgáltatottak, éhség, természeti katasztrófák, demográfiai válságok, háborúk, alávetettség, úzótttség, halál. Majd

még halál, meg pusztulás, meg reménytelenség, kietlenség, részvétlenség, gyilkolás, rablás, erőszak, végzet. Mindenütt, ahol csak járhat, járt, s túlélte. Albumai, vallomásai, kietlen önjellemzései vallanak erről az időszakról.¹ Azután – mert élni mégiscsak kell, s mert a művészet azért van, hogy örökséggé váljon – tovább próbálkozik, de esély nélkül. Föladja, testetlenné vált lelkében elporlad az esély hite. Megtörtén megtér apja braziliai farmjára, ahol a pusztuló hegyek kiégett fáit, lemosódott erdői, kipusztult növényzetei fogadják, s esély sincs visszatalálni a kezdetekhez, saját kezdeteihez, meg az élet esélyeinek bölcsőjéhez. Lemond, kiégetten legyint már a jövőnélküliségre, az emberiség önmagára emelt gyilkos kezére, a bármikor s bárki ellen győztes túlhatalmakra. Távolság mereng a magashegyi tájban, s megpihen ott, ahol a reménytelenség lakozik.

De a mentális és morális, alkotói és emberi szakadék szélén még visszafordul, s döntésre jut. Ha hiába a küzdés, ha képtelen a remény... – akkor is képesnek kell maradni az életre, az újrateemtésre, a Genesis könyvének/képének újraalkotására. Galapagos-ra megy, életképes, még elpusztíthatatlannak tetsző ősi lényeket fényképezni. „Bolygónk mintegy 46% százaléka még mindig pontosan olyan, mint a teremtés idején. Meg kell óvnunk azt, ami fennmaradt”. Eredeti, építészeti és közgazdasági tanulmányai élednek életképessé: a profi (ügynökségi) munkavégzést felesége révén saját Amazonas Images alakításával és projektjeik elszánt vitelével próbálja a rekultiváció, az új genezis, a visszaéleszthető világ formálása érdekében felváltani valami olyannal, ami nem szokott sikerülni. Fát, növényeket ültet apja egykori háza környékére, egyet, majd százat, ezret, s idővel másfél milliót. Bozótos éled, föltámad a brazil erdőség, újraéled a világ. Saját Genesis ez, az újraébredés művészetével kiegészülve: „A Genesis a bolygó felfedezéséről szól, abban az állapotában, ahogyan létrejött és kialakult, és ahogyan a modern életmód felgyorsulását megelőzően évezredekig létezett, mielőtt létezésünk lényegétől eltávolodott volna” - mondta Lélia Wanick Salgado, a kiállítás kurátora. „Arról tanúskodik, hogy a bolygónk még mindig olyan hatalmas és távoli területeket

¹ <https://www.youtube.com/watch?v=2kNc6kkCmWc>

rejt magában, ahol a természet az úr, a maga csendes és érintetlen szépségében”²

A természet színeinek varázsáról formálisan lemondva fekete-fehér drámaiságú albumokkal jelentkezik: az *Other Americas* (A Másik Amerika, 1986), a *Workers* (Munkások, 1993), a *Terra* (1997), a *Migrations* (Vándorlók, 2000), és az *Africa* (2007), meg számos más könyve után az *Egy álom illata* (2015)³ mutatja föl a hasznos, életmentő, Földnek hódoló, drámaian alázatos munkával a gyarapodást szolgáló kávéültetvényesek emberi nagyságát és esztétikai fenségű fotókkal tiszteleg a teremtő értelem előtt.⁴ A Genesis Project és a Salgado alapította Instituto Terra épp arra készíti a nézőket, tudatosítsák magukban, milyen saját bolygónk elleni károsodást okozunk pusztá létünkkel is – mert nemcsak nem ismerjük az állatvilágot, a természeti tüneményeket és őslakos népeket, de vakok és felelőtlenek is vagyunk a megoldás keresésére, meglátására, vállalására. *A Föld sója* már a sótlanodást és a túlszáradt jövőt, a mocskos tengert, a kiégett lelkeket illusztrálja folyamatában: a Bolygó teste az Ember lelketlenségének áldozatává vált, s nincs remény az ember testének visszaszereznie a Föld spirituális tisztaságát, ha erre el nem szánja magát...

Valljuk be: filosz merengésre, művészi fájdalommasságra, életunt lemondásra könnyen késznek mutatkozunk. Ám a cselekvés, a kivédés technikái, a túlélés felelőssége fordulatot sürget: ma már nem az a kulcskérdés, sikerül-e a természetet leigázni..., s az Ember technikai fölényével mindazt kizsákmányolni, amit még lehet. Hanem inkább az, amit Salgado 2004 és 2011 között tett, több mint harminc utazása során fölhalmozott tapasztalata nyomán úgy fejezett ki: „*A Genesisben a kamerámon keresztül a természet szólt hozzám. Megtiszteltetés volt hallgatni*”.

„Salgado új dimenziót ad a fekete-fehér fotózásnak. Műveiben a tónusok vibrálása, valamint a fény és az árnyék kontrasztjai a régi nagy mestereket, például Rembrandtot és Georges de La Tourt idézik. Mit láthatunk a *Genesisben*? A Galapagoszigetek állatfajait és vulkánjait; pingvint, orosz-lánfókát, kormoránt; az Antarktisz és a Dél-Atlanti-óceán bálnáit; brazil aligátort és jaguárt; afrikai oroszlánt, leopárdot és elefántot; az Amazonas-

esőerdő mélyén, elszigeteltségben élő zo'é törzset; a Nyugat-Pápuán élő kőkorszaki korowai népet; a szudáni nomád szarvasmarhatartó dinka törzset; a sarkkörön élő nomád nyenyeceteket és rénszarvas csordáikat; a Szumátrától nyugatra fekvő szigeteken élő őserdei mentawai közösséget; az Antarktisz jég-hegyeit; Közép-Afrika vulkánjait és a Kamcsatka-félszigetet; a Szahara sivatagot; az Amazonas mellékfolyóit, a Negrót és a Juruát; a Grand Canyon szurdokait; Alaszka gleccsereit, és még sok más”.

A kiállítás ajánlója, a Salgado vállalásáról, a művészi ábrázolás és a tevékeny lét esélyeiről szóló portréfilm egyaránt a létező és lehetséges test, a múlt, de újraéledni talán még képes lélek kölcsönhatásairól közöl felejthetetlen és mulaszthatatlan élményt. Salgado az idő néma drámáit jeleníti/fo-galmazza meg kamerájával, portréival, vége-hosszaincs történeteivel. Hirdeti, magyarázza is mindezt, ahol és amikor csak teheti.⁵ S amikor minderről hosszú pálya- és élettörténeti filmben vall Wim Wenders és Juliano Ribeiro Salgado készítette portréfilmjében, ahol helyenként főszereplő, vallomásos cselekvő, másutt meg résztvevő filmkészítő is, akkor módot kínál a Bolygó iránti tiszteletét elsőbb az Ember, az Alkotó Ember iránti tisztelet fohászává tenni.⁶ A kutató, a művész, a létezés bűvara és régésze, a Genézis kortárs fogalomkörbe illesztő elbeszélője e kiállításban a rekultiváció, a menthető mentése érdekében fogalmaz. Nem véletlen talán, hogy a Múcsarnok merész vállalása Salgado megörvendezettett jelenlétével nemcsak monokróm képei-nek, fekete-fehér drámáinak, visszaélesztett természet környezete reménységeinek totálképével hozza érzésközbe Őt, de alkotói portréjával is invokálja a példa követését, a szemléletmód respektálását. Épp-úgy, ahogy Salgado is megemberiesíti még a (másfél vasúti kocsis hosszú és kétszer olyan súlyos) déli simabálna gesztusát, aki a simogató emberkéz után, távozáskor még búcsú-intésre emeli fark-uszonyát, hogy azután elmerüljön ismét a Valdés-félsziget Argentína-közeli mélyvízében..., vagy az óriásteknőst, akinek többszáz éves bölcsessége türelemmel tekint a mulandó ember kamerájába...

5 <https://www.youtube.com/watch?v=qH4GAXXH29s>

6 LA SAL DE LA TIERRA (A Föld sója) <https://www.youtube.com/watch?v=1qIYjy4qf0g>; <https://www.youtube.com/watch?v=I8rFgneh26A&t=104s>; <https://www.youtube.com/watch?v=0VaUZ00KM5M> <https://www.youtube.com/watch?v=I8rFgneh26A&t=2184s>

2 <http://www.mucsarnok.hu/kiallitasok/kiallitasok.php?mid=hl3Fl27h7Ytz7>

3 The Scent of a Dream. <https://www.youtube.com/watch?v=5Rw8nG3ifBQ>

4 <https://www.youtube.com/watch?v=iPyGB5SN4hI>

Salgado a nemlét határáról tér vissza a létezhetőségeire, szigeteire, újraélesztett esőerdőibe. Az emberlét értelme áll kérdésként a Genesis homlokterében, s a reménytelenség, a környezeti felelősség, teremtett bolygónk sorsa, az értelem léte, s végül ismét az Ember kerül kamerája elé, akinek új tónusban bemutatása a Genesis alapüzenete. Salgado a testi létet elvitató civilizációs sodrást a Teremtés újravállalásának esélyeként sugallja. Mert az Ember esélyének felmutatása a Genesis vállalása. Avagy, csak egy végtelen, sorsformáló szerelmes levél, melyet „megtiszteltetés volt hallgatni...”.

S ahogy e megtiszteltetés mélyén az alázat, a teremtő hódolat és a művészi szolgálat eszméje lapul, úgy kell talán nekünk is megértenünk a Minden Testek és Összes Lelkek harmóniájának esélyét. Mert az élet teste valahol a művészet lelkében lakozik, s egyik sem életképes a másik nélkül.

